

Christian Borch

Kriminalitet og kriminelle – brudstykker af en genealogi

Kriminologien fødtes som en videnskab om det kriminelle individ, ikke om den kriminelle gerning. Denne præference håndhæves op til 1970'erne, hvor interessen i både kriminologi og kriminalpolitik svinger om til fordel for den kriminogene situation, og hvor en ny aktør introduceres: det potentielle offer. Omgangen med kriminalitet tager her form af risiko-håndtering. Artiklen giver et overblik over denne udvikling, sådan som den har udfoldet sig inden for kriminologi og kriminalpolitik.

De senere års ændringer i dansk kriminalpolitik synes i høj grad at være del af en mere generel omlægning af de overordnede politiske styringsrationaliteter.¹ Bruddet med den velfærdsstatslige interventionslogik erstattes således ikke kun på f.eks. sundhedsområdet med nye principper for den faktiske styring (se dog hertil Højlund & Larsen 2001), men kan ligeledes identificeres inden for kriminologi og kriminalpolitik. Det er omstridt, hvilke mærkater denne udvikling bedst kan diagnosticeres med. Et af de mest nuancerede bud på en karakteristisk af den politiske styringsrationalitet, eller *gouvernementalitet*, der aktuelt er fremherskende i moderne vestlige samfund, er leveret af Nikolas Rose (1996, 1999). Han taler om fremkomsten af en såkaldt avanceret liberalisme, dvs. en styringsrationalitet, som forener neolibérale og kommunitære elementer: Det handler om at lede gennem individers frie valg og om at knytte denne frihedsudøvelse til konstruktionen af lokale fællesskaber, der erstatter "samfundet" som referenceramme.

Den avancerede liberalisme opererer i praksis ved at 'af-gouvernementalisere staten', hvad der ikke må forveksles med en afskaffelse af politisk styring (Rose 1996:56). Pointen er derimod, at staten skal afholde sig fra detailregulering og -planlægning. Det skal den pga. utilstrækkelig indsigt i præferencestrukturer, selvreguleringsmekanismer o.l. på niveauet for de styrede enheder. I stedet uddelegeres ledelsen til individerne og lokalsamfundene selv, som dermed pålægges ansvaret for egen adfærd – dog evt. i et 'partnerskab' med staten, hvor denne stiller muligheder for aktiv selvudfoldelse til rådighed. Ledelsen består altså, men i ændret udformning og mere distanceret, nemlig som 'conduct of conduct': som ledelse af individers selvle-

delse. Til dette formål subjektiveres individerne som aktive, ansvarlige, rationelle, selventreprenante etc.

Fokuseringen på aktive og ansvarlige individer er bl.a. koblet til en generel risiko- og forsikringsproblematik. Således ser man i dag fremkomsten af krav til individerne om selv at sikre egen og familiens sikkerhed (Rose 1999:159). Forsikring gøres til et privat anliggende. Det er der flere årsager til. Blandt de vigtigste hører en erkendelse af, at de offentligt garanterede forsikringsordninger er utilstrækkelige. I stedet for at forlade sig på den sociale forsikring – hvad der nu i sig selv er risikabelt – tilskynder den avanceret liberale *gouvernementalitet* individerne til selv at håndtere risici. Pat O'Malley betegner dette som fremkomsten af en ny *prudentialisme*, dvs.:

a technology of government that removes the key conception of regulating individuals by collectivist risk management, and throws back upon the individual the responsibility for managing risk (O'Malley 1996:197).

Det er imidlertid ikke alle, der magter en sådan risikohåndtering. Modsat de aktive borgere, som evner det, er der forskellige grupper af individer, der mangler de fornødne ressourcer hertil, og som derfor er særligt eksponerede for risici (Dean 1999:167). Det er præcis over for disse grupper, staten iværksætter sine politiske programmer om 'empowerment', fremme af 'selvværd', og anvender kontrakter mv. til at skabe aktive subjekter. Og det er vigtigt for den avancerede liberale *gouvernementalitet*, at disse 'passive' borgere ikke fastholdes i deres passivitet af omklamrende velfærdsstatlige omsorgsprogrammer, men at udfoldelsen af deres aktive potentiale tværtimod understøttes.

Nedenfor vil jeg undersøge, hvorvidt den aktuelle kriminalpolitik og kriminologi kan karakteriseres som avanceret liberal. Det synes, som vi skal se, i nogen udstrækning at være tilfældet, selvom også andre rationaliteter gør sig gældende. For at forstå de senere års brud med den velfærdsstatslige styringsrationalitet er det dog nødvendigt med et kort rids af kriminalitetsfeltets udvikling. Det vil ske i form af en – ganske ufuldstændig og lettere karikeret – genealogi over den måde, hvorpå kriminalitet er blevet konceptualiseret i nyere tid, hvad der ikke mindst udspiller sig omkring en distinktion mellem den kriminelle gerning på den ene side og den kriminelle gerningsmand på den anden. Den genealogiske tilgang er ikke mindst interessant, fordi den fremhæver forbindelseslinier mellem aktuelle og tidligere rationaliteter.

Det skal pointeres, at den diskuterede udvikling frem for alt beskriver en international tendens, og at man derfor ikke direkte kan udlede dansk kriminologis og kriminalpolitik historie heraf. Mange af de internationale træk genfindes dog også herhjemme, hvad der undervejs vil blive illustreret med en række danske eksempler.

Fra gerning til gerningsmand

Et af de første forsøg på at studere kriminalitet og kriminalitetskontrol på en neutral, videnskabelig facon går tilbage til det 18. århundrede, hvor en række oplysningstænkere udforskede mulighederne for en reformering og rationalisering af samtidens strafferetlige tilstand, som var præget af både vilkårlighed og spektakulær fuldbyrdelse. En af de centrale skikkelser inden for denne reformbevægelse var italieneren Cesare Beccaria (1738-1794), som byggede sin strafferetlige teori op omkring tre elementer, nemlig retten, forbrydelsen og straffen. Titlen på hans hovedværk, *Om forbrydelse og straf*, vid-

Christian Borch
Cand.scient.pol.
ph.d.-studerende ved
Det retsvidenskabelige Institut D,
Københavns
Universitet.
E-mail:
Christian.Borch
@jur.ku.dk

ner om, at det netop er i forhold til gerningens natur, straffen skal afstemmes – ikke i forhold til gerningsmandens (Beccaria 1998:90). Det skyldes en overbevisning om, at alle individer er udstyret med en fri vilje, hvorfor det potentielt set står enhver frit for at begå forbrydelser. Denne *homo penalis*-figur (Pasquino 1991:237f) tillader af samme grund ikke en sondring mellem *af naturen* kriminelle og *af naturen* lovlydige borgere. Det er alene en afvejning af fordele og ulemper ved handlingen, der afgør, om man vælger at bryde loven eller ej. *Homo penalis* er således ikke forskellig fra *homo oeconomicus*, og det må straffen reagere på: Straffen skal indgå som et element i adfærdskalkulen, men heller ikke mere.

Selvom det er blevet gængs kriminologisk lærdom at sammenfatte Beccarias, Benthams, Howards og andre samtidige ligesindedes arbejde som 'den klassiske skole inden for kriminologien', er dette dybest set en misvisende etiket, da man slet ikke kan tale om en selvstændig kriminologisk videnskab på denne tid. Diskussionen om forbrydelser foregik derimod inden for rammerne af den politiske økonomi, hvis centrale spørgsmål i denne sammenhæng var, hvordan man kunne indrette samfundets straffeprak-

sis på den mest effektive måde i forhold til befolkningen (Garland 1997a:28). En egentlig kriminologisk videnskab etableres først i slutningen af det 19. århundrede. Det sker i forlængelse af den såkaldt positivistiske eller kriminalantropologiske skole, der foruden grundlæggeren Cesare Lombroso (1835-1909) talte folk som Enrico Ferri (1856-1929) og Raffaele Garofalo (1852-1934). Sidstnævnte introducerede i øvrigt begrebet kriminologi i 1885, og dermed havde man ikke blot grundlagt en videnskab, men også en selvstændig disciplin.

Lombroso arbejdede bl.a. som fængselslæge og kom på baggrund af sit kendskab til tidens antropometri, kranimetri, fysisk antropologi og darwinisme på sporet af en særlig kriminell type. Efter studier af flere tusinde døde kriminelle og ikke-kriminelle fysiske legemsbygning konkluderede han, at der findes individer, der så at sige fødes kriminelle, og som skiller sig ud ved at være bærere af en række atavistiske træk. Denne *homo criminalis*-type er grundlæggende forskellig fra *homo penalis*. Ifølge Lombroso er det er altså ikke sådan, at alle mennesker er lige meget eller lige lidt disponeret for kriminell adfærd, og at det blot er en fri viljes afvejning af fordele og ulemper, der bestemmer, om man handler i strid med loven. Tværtimod findes der en særlig gruppe af individer, som af naturen er kriminelle (Lombroso 1894).

Den mest afgørende konsekvens af Lombrosos arbejde er, at man får introduceret den kriminelle som kategori; som et objekt, der kan studeres i sin særegenhed. Der gøres dermed op med den klassiske skoles opdeling mellem retten, forbrydelsen og straffen – og man svinger fra gerningen til gerningsmanden som udgangspunkt for analysen. Med en fundamental sondring mellem kriminelle og ikke-kriminelle individer bliver det samtidig muligt at afdække kriminalitetens

årsager: Kriminologien fødes som en ætiologisk videnskab.

Netop med hensyn til årsagerne er den positivistiske skole mere sofistikeret end dens omdømme sædvanligvis giver indtryk af. Der er således en udbredt tendens til at reducere skolens arbejde til en ren og skær kortlægning af den fødte kriminelle biologiske kendetegn. Men kriminalantropologerne var helt på det rene med, at kriminalitet ikke blot er et spørgsmål om kriminelle dispositioner. Enrico Ferri argumenterer eksempelvis for, at man udover kriminalitetens individuelle faktorer må analysere dens fysiske og sociale (herunder økonomiske og politiske) faktorer (Ferri 1900:52f). Eftersom de fysiske faktorer, Ferri har i tankerne (klimaet, den relative længde på nat og dag mv.), er svært foranderlige, må samfundet beskytte sig mod kriminalitet ved en dobbeltsporet præventiv indsats rettet dels mod de sociale forhold, som fordres forbedret, og dels mod de kriminelle individer, der – som det hedder – må elimineres enten for bestandigt eller midlertidigt, afhængigt dels af den risiko de udgør og dels af muligheden for behandling (Ferri 1900:61).

Risikoaspektet er meget væsentligt. Lombroso og tilhængere afviser således den klassiske skoles tanker om frie handlinger og personligt ansvar som metafysisk nonsens og hævder i stedet, at man kriminalpolitisk bør interessere sig for den risiko, den kriminelle udgør for samfundet: jo større risiko, desto hårdere sanktion. Ud fra dét perspektiv er sanktionens funktion ikke længere af ren straffende eller generalpræventiv karakter (straf tilskrives nemlig ikke den store effekt). Sanktioner iværksættes derimod som en mekanisme til forsvar af samfundet (Foucault 1978:13). Det skyldes, at *homo criminalis* jo i grunden er en omvandrende kriminalitetsrisiko. Han bærer i kraft af sin person, af sin natur, et

ansvar for kriminalitet, hvad enten han ud fra den traditionelle målestok er skyldig eller ej – for det er ikke hans frie vilje, der afgør, om han handler kriminelt eller lovformeligt.

The purpose of the sanction will therefore not be to punish a legal subject who has voluntarily broken the law; its role will be to reduce as much as possible ... the risk of criminality represented by the individual in question (Foucault 1978:16).

Den strafferetlige sanktion skal altså følge kriminalitetskonceptionens oscillation fra gerning til gerningsmand og lægge sig tæt op ad sidstnævntes samfundsmæssige risiko. For så vidt forbedring af det enkelte kriminelle individ skønnes mulig, kan man forsøge at afbalancere de kriminelle tilbøjeligheder med moralsk opdragelse. Er ingen korrektion mulig, må personen neutraliseres gennem internering. Risikoaspektet kaster dermed samtidig et ganske særligt skær over kriminologien, der ligesom datidens psykiatri træder i den offentlige hygiejnes tjeneste. Kriminologien er, kunne man sige, i sin tidlige form udstyret med et telos om at bidrage til beskyttelse af samfundet og den sociale orden mod interne fjender.

Behandlingsidealet

Efter en indflydelsesrig begyndelse fik den positivistiske skole generelt en hård medfart. Men selvom få nu åbent beken-der sig til retningens samlede program, gik flere grundlæggende idéer i arv. Den væsentligste kontinuitet skal findes i den dobbeltsporede indsats mod kriminalitet, som både retter opmærksomheden mod det kriminelle individ og mod de sociale årsager til kriminalitet. Den primære fokusering på indivi-

det frem for på gerningen havde således en utrolig gennemslagskraft (som først for alvor skulle blive udfordret fra 1970'erne). Men interessen for individet antog en ny form. Det drejede sig nu meget specifikt om det kriminelle individs psykiske konstitution, hvad der afløste kortlægningen af den kriminelles fysiognomi og almene fysiologiske beskaffenhed, som hurtigt blev skrindlagt. Det nye fikspunkt var den kriminelle som psykopat – og det på trods af, at denne gruppe stod bag et kvantitativt set meget lille udsnit af den samlede kriminalitet.

Den psykiatriske bestemmelse af det kriminelle individ blev koblet til en stadig mere udbredt tro på muligheden for normalisering, for behandlingsmæssig korrektion af den enkelte; specielt med henblik på at reducere recidiv, dvs. tilbagefald til kriminalitet. Til dette formål oprettedes særlige anstalter for psykopatiske kriminelle, som skulle lette det rehabiliterende arbejde. Disse psykopatfængsler eller sær-fængsler, som de senere blev kaldt, var beregnet til tidsbegrænset behandling. Men det var også både et fremherskende synspunkt (i dansk henseende kulminerende med straffeloven af 1930) og en fast praksis, at de psykopater, som ikke egnede sig til straf i psykopatfængslerne, kunne anbringes i tidsubestemt forvaring (Greve 1996:180). Den tidsubestemte sanktion kan siges at realisere kriminalantropologernes idé om beskyttelse af samfundet gennem internering af farlige individer. Det betyder dog ikke, at det overordnede behandlingsetos lå i umiddelbar forlængelse af lombrosianske tanker. Tværtimod var de individualiserende tiltag generelt set præget af en velfærdsstatslig rationalitet, som havde til hensigt at hjælpe og drage omsorg for den enkelte kriminelle *for dennes egen skyld*, ikke primært for sam-

fundets; og det var kun i de mest rabiate tilfælde, at hensynet til samfundets sikkerhed blev stillet højere end det velfærdsmæssige hensyn til den kriminelle.

Parallelt med den psykiatriske intervention i den kriminelles sjælelige tilstand var der som nævnt en udbredt opslutning bag tanken om, at kriminalitetens årsager i høj grad skulle søges i sociale faktorer, og at disse var påvirkelige gennem socialpolitiske programmer. Der var også her tale om en velfærdsstatslig rationalitet, som placerede ansvaret for de konkrete tiltag – behandling, regulering, planlægning, kontrol – hos staten. Dette var ydermere knyttet til en næsten uindskrænket tillid til de professionelle behandlere, psykiatere, psykologer etc., som på dette tidspunkt udgjorde stammen i et ekspertdomineret, ikke-politiseret kriminalpolitisk og kriminologisk felt.

Den velfærdsstatslige rationalitet skulle imidlertid ikke stå uimodsagt hen. Op gennem 1960erne og 1970erne blev behandlingstankegangen og dens relaterede institutioner og praksisser internationalt set problematiseret på flere fronter (jf. Cohen 1997:46ff). Det skete bl.a. i form af institutionskritik, hvor lukkede anstalter blev krævet erstattet af alternativer til frihedsstraf, åbne fængsler mv. Det skete i form af afstandtagen fra eksperterne, hvis autoritet blev stækket under henvisning til den klientliggørelse og generelle magtudøvelse, de hævdedes at producere – understøttet af deres magt til at iværksætte tidsubestemte sanktioner – og som ifølge kritikerne måtte erstattes af en omlægning i retning af bl.a. anti-psykiatri og tidsbegrænsede straffe. Fra anden side, og særligt fremherskende i Danmark, blev der fremsat krav om større proportionalitet mellem gerning og straf og mindre fokus på det kriminelle individ. Som et konkret dansk eksempel på kritikens effekt kan nævnes afskaffel-

sen af psykopatfængsel og tidsubestemt psykopatforvaring med straffeloven af 1973 (Greve 1996:180), hvad der i realiteten markerede afslutningen på eksperternes dominans og overgangen til en langt mere politiseret kriminalpolitik. Også selve statsinvolveringen kom under pres. Dette var relateret til de mange varianter af velfærdsstatens proklamerede krise, der kendetegnede perioden, og som alle hæftede sig ved forskellige konsekvenser af politiske styringsexcesser: fiskal krise, nedbrydning af naturlige sociale bånd, kolonisering, markedssvigt etc.

Endelig blev de praktiske behandlingsbestræbelser anklaget for ganske enkelt ikke at virke. Standardreference er her Robert Martinson, som på baggrund af allerede eksisterende, empiriske studier konkluderede, at der er "very little reason to hope that we have in fact found a sure way of reducing recidivism through rehabilitation" (Martinson 1974:49), hvilket danner grundlag for artiklens famøse frase om, at "nothing works" inden for rehabiliteringsområdet. Men i særdeleshed Martinsons forklaring på, hvorfor behandlingsideologien fejler, er interessant, fordi den sammenfatter den i grunden mest fundamentale kritik af den velfærdsstatslige rationalitet: Behandlingsideologien arbejdede ud fra den antagelse, at kriminalitet er en form for sygdom eller abnormitet, der skal kureres ved en transformation af den kriminelles sind. Men det er ikke nødvendigvis tilfældet. Tværtimod påviser en lang række undersøgelser i denne periode, at *kriminalitet er et normalt fænomen* (se blot Greve 1972).

Kriminalitetens normalitet viser sig på flere måder. Udover det faktum at mange individer, der sædvanligvis betragtes som normale og velfungerende, begår kriminalitet, spiller det frem for alt ind, at man trods ihærdige forsøg ikke

evnede at komme kriminaliteten til livs. Et opslag i kriminalstatistikker dokumenterer tværtimod en markant stigning i antallet af anmeldte straffelovsovertrædelser siden slutningen af 1960'erne, som først aftager i begyndelsen af 1990'erne. Opfattelsen af kriminalitet som et normalt fænomen skal ifølge David Garland ikke undervurderes. Den slår igennem som en fælles erfaring i senmoderne samfund – på tværs af social status. Og netop det forhold, at også middelklassen pludselig gør sig sine egne erfaringer med indbrud, tyverier o.l., er afgørende for, at tilliden til det eksisterende system langsomt eroderer, at det i sidste ende middelklassebaserede behandlingsideal bukker under for de kritiske røster, og vejen banes for nye kriminologiske og kriminalpolitiske rationaliteter (Garland 2001:147ff).

Hvis man med inspiration fra Donzelot (1991) stiller spørgsmålet, hvad det er for problemer, den aktuelle kriminologi og kriminalpolitik skal ses som en løsning på, kan man derfor kort og godt svare: kriminalitetens normalitet. Kriminalitet er ikke noget patologisk, men snarere en risiko, man må tackle bedst muligt. For kriminologien betød det nye udgangspunkt, at den måtte forlade det kriminelle individ som teoretisk fikspunkt og sætte noget andet i stedet. Og den kriminalpolitiske løsning måtte ud fra de samme præmisser bestå i en omlægning af de traditionelle metoder til at håndtere kriminalitetsproblemet – gennem politiets virke, rehabilitering, ordinær fængselsstraf mv. – som i høj grad blev erstattet af præventive tiltag (i Danmark oprettedes Det Kriminalpræventive Råd således i 1971, og tilmed som en afdeling under politiet). Jeg skal i det følgende vise, hvordan nogle af disse løsninger konkret har taget sig ud inden for de senere års kriminologi og kriminalpolitik.

Det potentielle offers daglige rutiner

Det nok mest effektive teoretiske opgør med den behandlingsorienterede tankegang blev fuldført med de *rational choice*-inspirerede ansatzers indtog i kriminologien. Her kan i særdeleshed nævnes Gary Beckers (1968) efterhånden klassiske analyse af kriminalitet, hvor kriminel adfærd alene betragtes som udslag af et rationelt valg mellem en forventet nytte og forventede omkostninger – interessen for et særligt kriminelt individ er derimod helt opgivet. Beckers tese inspirerede dog ikke til en simpel tilbagevenden til *homo penalis*. Den rationelle behaviorisme blev tværtimod radikaliseret, så den tillige omfattede *ofrets* handlinger (se hertil Cook 1986). Ofret ses nemlig som en udbyder af muligheder for kriminalitet, som den kriminelle efterforsker. Når teorier om rationelle valg i dag indtager en dominerende status i den internationale mainstreamkriminologi (og fungerer som teoretisk fundament for de tilgange, vi skal se på i det følgende), må det bl.a. tilskrives denne elegante inkorporering af offersiden.

Inddragelsen af ofret har to vigtige konsekvenser. For det første sprænges den snævre dikotomi mellem gerning og gerningsmand, som en stor del af den tidligere teoridannelse var spaltet efter. Kriminologien må nu også tage højde for ofrets adfærd. Dette giver for det andet anledning til en afgørende ændring af kriminalpolitikken, idet kriminalitetsbekæmpelse ikke længere behøver at udfolde sig som en jagt på eller behandling af kriminelle, men i lige så høj grad kan gennemføres via et alternativt, og mere fundamentalt, træk: at undgå overhovedet at tilvejebringe muligheder for kriminalitet. Det gør det samtidig muligt for staten at overvælte en del af ansvaret for kriminalitetsbekæmpelsen på de individer og grupper, der sædvanligvis har de

højeste viktimeringsrater, og som ud fra en logisk betragtning derfor må stille flest muligheder for kriminalitet til rådighed. Dette ansvar må aktualiseres selv i de daglige rutiner.

En af de kriminologiske tilgange, der bedst begrundes denne pointe, er den såkaldte *routine activity approach* (Cohen & Felson 1979). Tesen er her, at udviklingen i kriminalitetsrater er nært forbundet med udviklingen i de daglige rutiner, altså med den måde, man fører sit hverdagsliv på. Denne forbindelse skabes teoretisk gennem en treleddet størrelse, nemlig en tidlig og rumlig konvergens af: "(1) motivated offenders, (2) suitable targets, and (3) the absence of capable guardians against a violation" (Cohen & Felson 1979:589). For nu at tage de tre dimensioner i nævnte rækkefølge, skal det først slås fast, at tilgangen arbejder ud fra den forudsætning, at der findes grunde til at begå kriminalitet. Det er *ikke* et udsagn om, at nogle er mere kriminelle end andre, eller at man kan forklare, hvorfor dette skulle være tilfældet. Herom siges der ganske enkelt intet. I det hele taget er det ikke den kriminelle, der er omdrejningspunktet for analysen, blot antages det stiltiende, at den kriminelle handler rationelt og dermed slår til, hvor den forventede nettogevinst er størst. Vigtigere er derimod de to sidste dimensioner: På den ene side de 'egnede mål', hvis egnethed er en funktion af deres værdi, deres synlighed og adgangen til dem. Egnede mål kunne være tegnebogen, der stikker op af baglommen; bilen, der holder på parkeringspladsen; eller effekterne i huset/lejligheden. På den anden side spørgsmålet om, hvorvidt der er vogtere til stede, som kan forebygge den kriminelle handling. Vogterens rolle kan udfyldes af politiet, men vil i langt de fleste tilfælde blive varetaget uformelt af almindelige borgere (det potentielle offer eller andre), der ved deres blotte til-

stedeværelse virker præventivt.

Vogterdimensionen viser for alvor betydningen af de daglige rutineaktiviteter. Jo mere familien er borte fra hjemmet, desto mindre bevogtning vil der være i forhold til indbrud. Ændringer i rutinernes strukturer vil derfor kunne øge kriminalitetsniveauet. Sådanne ændringer kan skyldes livsstilsrelaterede forhold, f.eks. at man bruger megen tid uden for hjemmet på sport, at flere og flere bor alene (begge forhold øger risikoen for indbrud), at man passerer ubevogtede lokaliteter (og dermed udsætter sig for en større risiko for roverier eller overfald), osv. Rutineaktiviteter er således forbundet med en *risikofordeling*, idet nogle rutiner fører større viktimeringsrisici med sig end andre.

Hvis kriminalitet udspiller sig omkring de tre nævnte dimensioner, må de præventive foranstaltninger også gøre det. Kan man påvirke bare ét af elementerne, påvirker man den samlede konfiguration. Og eftersom tilgangen lader den del, der vedrører den kriminelle, være mere eller mindre givet, er det altså det 'situationelle set up', der tiltrækker sig opmærksomhed. Her ser man i øvrigt en klar overensstemmelse med den type af teorier, der fokuserer eksplicit på *mulighedens* betydning (såkaldt *opportunity theory* eller *opportunity crime theory*, jf. bl.a. Cook 1986).²

Den kriminogene situation og *situational crime prevention*

Selvom det kan synes indlysende, at man ikke kan begå kriminalitet, hvis ikke muligheden byder sig herfor, følger der nogle interessante kriminalpolitiske implikationer af denne pointe. Det gælder frem for alt i forhold til spørgsmålet om, hvor og hvordan man skal sætte ind med præventive foranstaltninger. Både rutineaktivitetsteori, *opportunity crime theory* og andre lignende teorier, som Garland

(1996:450ff, 2001:127ff) meget rammende kalder "the new criminologies of everyday life", har således en tendens til at pege på ofrets ansvar for sin egen offerstatus. Det potentielle offers handlinger er m.a.o. ikke ligegyldige i en kriminalpolitisk sammenhæng, men ses som tæt sammenvævet med risikoen for kriminalitet. Ofrets adfærd er dog stadig blot en enkelt parameter i det, man kunne kalde *den kriminogene situation*, altså den type situationer, der er præget af høj risiko for kriminalitet.

Ifølge Garland (1997b:187) er den kriminogene situation netop kendetegnet ved de tre elementer, som rutineaktivitetsteorien udpeger: motiverede kriminelle, egnede mål og fraværet af effektive vogtere. Garland betegner den kriminogene situation som:

a domain with its own internal dynamics and processes. It is populated by active human subjects whose interests and actions shape these processes, and it has functional ends of its own that are easily disturbed by heavy-handed regulation (Garland 1997b:187).

Denne dobbelte konstitution som et hverdagsfænomen, der samtidig er selvregulerende, stiller store krav til kriminalpolitikken. På den ene side udelukker selvregulationen direkte, eksterne indgreb: Den kriminogene situation kan ikke kontrolleres fuldstændigt, men maksimalt ledes og dirigeres. På den anden side må kriminalpolitiske indgreb ikke forstyrre hverdagslivets normale gang for meget – ingen er interesseret i abrupte omlægninger – men skal tværtimod forsøge at påvirke de daglige rutiner gennem næsten umærkelige pirringer.

Det er ikke noget let udgangspunkt. Alligevel er der opstået en hel forskningsretning, der tager udfordringen op og

hævder at magte den, nemlig *situational crime prevention*, hvis indflydelse på faktiske kriminalpolitiske tiltag har været overordentlig stor i mange vestlige lande. Der er altså ikke blot tale om teoretiske sysler af ren fagintern interesse, men om et forsøg på at formulere nogle retningslinier, der kan udmontes i praktiske programmer – og at dette faktisk sker, kan underbygges med O'Malleys karakteristik af *situational crime prevention* som "one of the fastest-growing techniques of crime control" (O'Malley 1996:189). En af de fremmeste fortalere for retningen, Ronald V. Clarke, definerer *situational crime prevention* som:

a preventive approach that relies, not upon improving society or its institutions, but simply upon reducing opportunities for crime (Clarke 1992:3)

hvad der markerer et radikalt brud med den velfærdsstatslige tro på at kunne mindske kriminaliteten gennem ændring af sociale og økonomiske strukturer. Også årsagshenvisninger til det kriminelle individs dispositioner, motiver og biografi ignoreres, idet den kriminelle blot antages at reagere rationelt på ændringer i sin omverden. Frem for at fokusere på den kriminelle er det ifølge *situational crime prevention*-tilgangen den kriminogene situation *som situation*, der skal styres og dirigeres gennem påvirkning af de økologiske betingelser. Af samme grund skal kriminalpræventive foranstaltninger rettes specifikt mod de bestemte former for kriminalitet, man ønsker at dæmme op for. Kriminalpolitikken skal altså målrettes, og den kan ikke bare forlade sig på almenpræventive tiltag som f.eks. generelt strengere straffe.

Clarke (1992:13ff) opregner en række teknikker, som alle indgår i den situationelle prævention. Det drejer sig f.eks. om

at gøre adgangen til specifikke objekter sværere, hvad man bl.a. kan realisere med låse, dørtелефoner, PIN-koder o.l. En anden mulighed er at øge risikoen for at kriminelle handlinger opdages. Det kan ske vha. elektronisk varesikring, elektronisk eller naturlig overvågning, dvs. almen social kontrol gennem nabo-hjælp, oplyste gader³ og 'defensible space'.⁴ Endelig kan man mindske udbyttet af den kriminelle gerning ved f.eks. at fjerne potentielle emner for kriminalitet (brug af afmonterbare bilradioer), ved at mærke objekter, så de kan spores efter gerningen ('operation mærkning', blækpatroner i pengesække) eller ved at fjerne mulige tilskyndelser til kriminalitet. Dette er også pointen i den såkaldte *broken windows*-tese (Wilson & Kelling 1982), som siger, at et smadret vindue, der ikke straks repareres, vil anspore folk til at smadre flere vinduer – ud fra devisen: Ingen bekymrer sig jo alligevel. Bestræbelser på at holde et område så pænt og ordentligt som muligt vil ifølge dette perspektiv medvirke til at fastholde en høj tærskel for, hvornår uorden bliver selvforstærkende.⁵

Dette skulle gerne fremgå, at *situational crime prevention* er en yderst praksisorienteret tilgang, som sigter meget bredt i forhold til såvel genstandsfelt som mulige foranstaltninger. Selv de mindste påvirkninger af den kriminogene situation kan have præventive effekter. Det er dog vigtigt at notere sig, at det kun er de færreste af de foreslåede tiltag, som kan implementeres af staten (jf. også Clarke 1992:28). Der ligger derimod en klar fordring om, at det potentielle offer selv må påtage sig at ændre det situationelle set up. Man ser her en væsentlig omlægning af kriminalitetskontrollen. Selvom det lige siden den klassiske skole har været et centralt kriminalpolitisk mål at virke gennem præventive foranstaltninger, er dette hidtil sket med staten og statslige

kontrolapparater som de udfarende agenter. Hvad man ser i dag, er en uddelegering af ansvaret for kriminalitetskontrollen til individer og lokale fællesskaber; en avanceret liberal styring på distancen, der tager udgangspunkt i, at staten ikke kan styre de kriminogene situationer udefra, men at den i stedet må basere sin styring på et andenordensprincip: på at lede individer og lokalsamfund til at lede sig selv på en måde, der reducerer risikoen for kriminalitet, dvs. lede gennem 'conduct of conduct'.

Denne omlægning er ikke ensbetydende med, at statens rolle er udspillet. Men statens rolle synes alligevel ændret, eller i det mindste suppleret af en ny strategisk indsats, som sigter på at facilitere borgernes prudentialisme og selvstyring.⁶ Et af de mest prominente eksempler herpå er de partnerskaber mellem borgere og politi, som promoveres med omlægningen af det traditionelle politi til nærpolti, den danske variant af det engelsk-amerikanske *community policing*. Politiarbejdet sker her:

indenfor et geografisk afgrænset område, hvor der arbejdes *problemorienteret og proaktivt i tæt samarbejde med lokalsamfundet*, og hvor hovedvægten lægges på den synlige og tryghedsskabende indsats og indsatsen mod hverdagskriminaliteten,

som politimester Ole Scharf fra Helsingør udtrykker det (Scharf 1998:42; kursiv tilføjet).

Men det er ikke kun kriminalitetskontrollen, der ændres med den avancerede liberale kriminalpolitik – også på sanktionsiden slår aktivering og ansvarliggørelse igennem som alternativer til normalisering. Det er f.eks. tilfældet, når unge kriminelle sanktioneres med ungdomskontrakter. Her tilskrives krimi-

nel adfærd ikke længere sygdom, men derimod passivitet.⁷ Hensigten med ungdomskontrakten er at få den unge til at tage aktivt ansvar for sine handlinger. Det kan også siges at være tilfældet med tidligere tiders tiltalefrafald (som ungdomskontrakterne skulle afløse), men der er den vigtige forskel, at man ved at placere den unge i en dybest set økonomisk relation, kontraktforholdet, nu subjektiverer ham som en rationel, økonomisk agent. En lignende subjektivering af kriminelle som økonomiske agenter finder man i de kontrakter, der nogle steder indgås med indsatte.

Endelig kan man nævne indførelsen af konfliktråd, der fungerer som et supplement til den strafferetlige proces. Hvor brugen af ungdomskontrakter retter sig specifikt mod den kriminelle, inddrager konfliktråd offer og gerningsmand på lige fod. Formålet er, kort fortalt, at parterne mødes frivilligt med hinanden for at bilægge konflikten, hvad der sker med en neutral mægleres mellemkomst. Konfliktrådet skal dermed skabe en egentlig *løsning* af konflikten, og ikke blot – som retten – komme frem til en afgørelse. Løsningen kan evt. bestå i en aftale om, at gerningsmanden skal yde en direkte økonomisk kompensation til ofret, eller at han skal hjælpe ofret med nogle praktiske gøremål (det er samtidig en væsentlig forskel i forhold til samfundstjeneste, hvor gerningsmanden yder et stykke arbejde for (lokal-)samfundet, men ikke direkte for ofret selv).

Konfliktrådene har således eksplicit til hensigt at aktivere parterne i deres egen konflikt. De skal ikke bare lade sig repræsentere af jurister i retten, men selv tage aktiv del i konfliktløsningen. Individerne ledes til at lede sig selv, til selv at finde en løsning. Men mødet i konfliktrådet promoverer også lokalsamfundet. Den lokale dimension konstrueres på flere måder. For det første foregår mæglin-

gen ofte rent fysisk i et mødelokale på rådhuset, biblioteket eller i medborgerhuset, hvor man tilstræber en om ikke hjemlig, så i hvert fald uformel atmosfære. For det andet skal mægleren komme fra lokalsamfundet. Mæglerne skal, som Det Kriminalpræventive Råd udtrykker det på sin hjemmeside, "bl.a. være engagerede, åbne, fordomsfri, neutrale, nemme at komme i kontakt med, gode til at tale med og lytte til andre mennesker og have humor og tid til at påtage sig opgaven." Kort sagt: Mæglerne er indbegrebet af aktive samfundsborgere, og det skal naturligvis smitte af på de to konfliktparter. Vigtigst er det dog, for det tredje, at mæglingen sker på baggrund af lokalsamfundets normer (således den gængse udlægning; en konstruktivistisk iagttagelse vil kunne hævde, at såvel lokalsamfund som normer først skabes gennem konfliktrådet). Mæglingen begrænser sig således ikke til rent retlige forhold – ellers ville der heller ikke være nogen grund til at trække konflikten ud af retssalen – men forsøger at finde en løsning, der hævdes at afspejle de lokale normer og værdier.⁸

Repressive modtendenser

Vi har indtil videre set eksempler på, hvordan aktuel kriminologisk teoridannelse og kriminalpolitik realiserer en avanceret liberal gouvernementalitet, der gennem en afgouvernementisering af staten overvælter en del af ansvaret for kriminalitetsudviklingen på individer og lokalsamfund, og som ydermere inddrager disse på sanktionsområdet. Samtidig kan man dog også iagttage mere repressive tendenser, der søger tilbage til den suveræne stats ansvar for kriminalitetsbekæmpelsen uden dermed at genoplive tanken om rehabilitering og resocialisering af den kriminelle gennem terapeutiske foranstaltninger. Fordringen om repressive sanktioner kan på den ene side

betragtes som en paradoksal konsekvens af den avanceret liberale fokusering på rationelle individer, for ved at betragte den kriminelle som en rationel aktør, ved at eliminere betydningen af de sociale eller biografiske årsager til kriminalitet, fremhæver man i stedet den kriminelles eget ansvar. John Major resonerer ud fra denne logik, at når kriminel adfærd alene er udslag af rationelle handlinger, da kan man "understand less and condemn more" (citeret efter Garland 1997b:207 n11).⁹ Denne type argumentation lader sig let forbinde med en moralsk fordømmelse af kriminel adfærd og med krav om, at 'retfærdigheden' skal ske fyldest.

På den anden side er der også tendenser til, at kriminelle ikke betragtes som rationelle individer, men som en utilregnelig risiko. Dermed udvides risikoperspektivet fra blot at vedrøre det potentielle offer og den kriminogene situation til også at inkludere den kriminelle. En af de mest interessante, men også kontroversielle beskrivelser af den kriminelle som risiko udgår fra Feeley & Simons (1992) iagttagelser af de senere års måde at håndtere kriminelle på i det strafferetlige system. De identificerer fremkomsten af en såkaldt 'ny pønologi', som de hævder er blevet stadig mere fremherskende siden 1970'erne. I modsætning til den tidligere strafferetlige optagethed af at placere ansvar, af intervention og af terapeutisk behandling af det kriminelle individ, er den ny pønologi "concerned with techniques to identify, classify, and manage groupings sorted by dangerousness. The task is managerial, not transformative. ... Its goal is not to eliminate crime but to make it tolerable through systemic coordination" (Feeley & Simon 1992:452, 455).

Citatet peger på to centrale forhold. For det første anerkendes det, at kriminalitet som sådan ikke kan udryddes. Kriminalpolitikken må i stedet leve med

kriminaliteten som en normalitet, som en uomgængelig risiko, der til gengæld skal håndteres efter bedste evne. Nogleordet bliver risikomanagement. For det andet hævdes det, at det ikke er det enkelte kriminelle individ, der er omdrejningspunktet for den ny pønologi, men derimod grupper af farlige individer. Disse grupper udgør den samfundsmæssige risiko, der skal håndteres vha. veltilrettelagte sanktioner. Hvilke grupper, der er risikable, identificeres gennem forsikringsteknologisk sandsynlighedsberegning, statistiske fordelinger mv. I en senere artikel omtaler Feeley og Simon derfor også den ny pønologi som fremkomsten af en "actuarial justice" (Feeley & Simon 1994; jf. også Simon 1988).

På sanktionssiden gør et nærmest lombrosiansk proportionalitetsprincip sig gældende: Jo større risiko en gruppe udgør for samfundet, desto hårdere vil straffen være. Det hævdes at være grunden til, at selektiv inkapacitering er blevet så populært et sanktionsmiddel (Feeley & Simon 1992:458). Formålet er her at spærre den kriminelle inde for indespærringens egen skyld, så han i det mindste for en periode ikke truer det omgivende samfund. Man sanktioneres ikke med selektiv inkapacitering, fordi man har begået en grov forbrydelse, eller fordi ens psykiske tilstand skulle tilsige det, men fordi man har en særlig risikoprofil. Samme lovovertrædelse vil derfor kunne blive sanktioneret forskelligt.

Det interessante ved signalet af den ny pønologi er, at den giver os et billede af, hvordan man på den ene side kan være vidne til kriminalpolitiske tiltag, der lægger op til at medinddrage lokalsamfundet i sanktionerne, mens man på den anden side kan indfri de krav, der rejses om hårdere straffe og større statsinvolvering. Den ny pønologiske pointe er, at det udelukkende er risikoprofilen, der gør udslaget. Sanktionerne

fungerer m.a.o. som risikohåndtering.¹⁰

Der kan rejses flere kritiske indvendinger mod karakteristikken af den ny pønologi. Der er næppe tvivl om, at det i en amerikansk kontekst kan være rimeligt at se den enorme vækst i brugen af fængsler som en måde for samfundet at skaffe sig af med angiveligt risikable grupper på. Spørgsmålet er dog, om det også forholder sig sådan i Europa og i særdeleshed herhjemme. Det er mindre sandsynligt (jf. også Greve 1996:178). Alligevel kan man måske hævde, at der også viser sig nyponologiske tendenser i Danmark. Det gælder eksempelvis de konkrete beslutninger om, hvorvidt kriminelle skal sendes til afsoning i lukkede eller åbne fængsler – beslutninger, der oftest hviler på en risikovurdering. Noget lignende, om end præponalt, gælder det almindelige politiarbejde, hvor indsatsen i høj grad rettes mod grupper af individer, der statistisk set knytter sig større risici til, herunder ikke mindst narkomaner og unge andengenerationsindvandrere (sml. Holmberg 1999).

Man kan endvidere diskutere, om den aktuariske praksis virkelig bør karakteriseres som 'ny'. Måske er der i højere grad tale om en fortsættelse af en lang tradition for at vurdere den kriminelle ud fra dennes risikoprofil (jf. Foucault 1978). Om ikke andet er der dog forskel på de teknikker, man benytter til at klassificere grupper som risikable. De nye metoder trækker ikke på psykiatrisk viden, ligesom de heller ikke søger at udpege bestemte biologiske legemstræk efter lombrosiansk forbillede. Den ny pønologi arbejder derimod ud fra aggregerede data, raffinerede statistiske procedurer, sandsynlighedsberegninger mv., som gør det muligt at indsamle data om stadig flere kriminalitetsområder. Denne intensivering af den aktuariske praksis er vigtig i sig selv, historiske forløbere til trods.

Afslutning

Kriminalitet og kriminelle er størrelser, som konciperes og tackles forskelligt igennem historien. Denne artikel har forsøgt at udsondre nogle af de centrale rationaliteter, der i nyere tid har knyttet sig til såvel de fremherskende forestillinger om gerning og gerningsmand som de praktiske politiske programmer, der er relateret hertil. Det væsentligste af disse brud synes at være den kriminalantropologiske opfindelse af det kriminelle individ, og det heraf følgende opgør med den politiske økonomis forsøg på at etablere en nødvendig relation mellem gerningen, retten og straffen. Det kriminelle individ kan naturligvis ikke begribes uafhængigt af retten, men forbindelsen konstrueres alligevel anderledes, idet den kriminelle nu primært defineres som negation til samfundet.

Den velfærdsstatslige rationalitet bryder med kriminalantropologien på to punkter. Dels conceptualiseres det kriminelle individ ikke længere i fysiologiske termer, men i psykiatriske. Dels betyder udfoldelsen af velfærdsstaten, at negationsforholdet nedtones og erstattes af et ønske om behandling af kriminelle for deres egen skyld. Den velfærdsstatslige rationalitet trækker samtidig tråde til den klassiske skoles påpegning af, at ingen straf bør idømmes, uden at en lov er blevet overtrådt. Man straffer således gerningen, men tilstræber gennem sanktionen at normalisere gerningsmanden.

Også den aktuelle kriminalpolitiske styring er præget af dualismer. David Garland (1996:459ff) mener f.eks., at man kan sondre mellem en '*criminology of the other*', der dæmoniserer den kriminelle og fremstiller ham som et væsen, hvis anderledeshed samfundet må beskytte sig imod, og en '*criminology of the self*', ifølge hvilken kriminelle betragtes som rationelle individer, der ikke adskiller sig fundamentalt fra lovlydige borgere. Denne

forskel i måden at koncipere den kriminelle på modsvars af en opdeling i den strategiske indsats inden for kriminalpolitikken: "There is an emerging distinction between the *punishment* of crime, which remains the business of the state ... and the *control* of crime, which is increasingly deemed to be 'beyond the state' in significant respects" (Garland 1996:459).

Det karakteristiske ved den aktuelle styring er, at både straffen og kriminalitetskontrollen er indlejret i en risikoproblematik, som knytter sig til kriminalitetens normalitet. På den ene side forebygges dagligdagens risikable situationer, de kriminogene situationer, gennem en avanceret liberal uddelegering af det præventive ansvar til individer og lokalsamfund – ligesom også gerningsmændene bag denne mildere, normale kriminalitet subjektiveres som aktive og ansvarlige individer. På den anden side synes staten at kompensere for afgouvernementaliseringens distancerede ledelse ved at sanktionere grupper af angiveligt risikable, og i den forstand unormale, individer med skærpede sanktioner, som har til hensigt at tilvejebringe en effektiv samfundsbeskyttelse (jf. også Garland 1996:460). Såvel forståelsen af kriminalitet og kriminelle som de praktiske kriminalpolitiske programmer oscillerer dermed ikke bare historisk, men også aktuelt, inden for et komplekst fletværk af brydende rationaliteter.

Noter

1. Tak til for gode kommentarer til Fleming Balvig, Lars Thorup Larsen og en anonym referee samt til Nils Mortensen og Svend Roald Thorhauge for diskussion af et tidligere forlæg.
2. Cook (1986:2f) bemærker korrekt, at der findes en efterhånden lang kriminologisk tradition for at se på mulighedernes betydning. F.eks. ser Merton (1957) kriminalitet som resultatet af en kombination af kultu-

relt dominerende mål og en socialstrukturelt forårsaget, begrænset mulighed for at realisere disse mål på legitim facon. De tidligere anvendelser af begrebet har dog gerne en mere indirekte relation til kriminalitet, idet de ofte lader mulighederne være medieret gennem subkulturel læring, og de bygger således ikke på et koncept om rationelle valg.

3. "Lys skaber tryghed og overskuelighed. En gennemtænkt lysætning udendørs kan fjerne angst for at færdes ude efter mørkets frembrud, og kan samtidig holde kriminaliteten væk på grund af opdagelsesrisikoen", skriver Det Kriminalpræventive Råd (2001:42). For at øge opmærksomheden om denne præventive teknologi begyndte man i år 2000 at kåre 'Årets udelysby'.

4. Betegnelse 'defensible space' opnåede berømmelse gennem Oscar Newmans bog af samme navn (Newman 1972). Newmans centrale pointe er, at man kan forebygge kriminalitet arkitektonisk ved at skabe rum for naturlig overvågning. Den præventive brug af lysætning og arkitektur har historiske forløbere, se blot Foucault (2001:16ff) om det 18. århundredes urbanmedicin eller Garland (2001:31f) om Patrick Colquhouns samtidige tanker om et urbant politi, men er ikke siden dengang blevet brugt så systematisk til at undgå muligheder for kriminel adfærd.

5. I øvrigt tilslutter Giddens sig helt og holdent tesen i sit program for den tredje vej, og han mener endda, at den hører til blandt "de mest markante nyopdagelser inden for kriminologien i de senere år" (Giddens 1999:91).

6. Selv de forsøg, man siden begyndelsen af 1990'erne har set på at genoplive behandlingsstrategien inden for kriminalpolitikken, er præget af dette skifte og ligger i forlængelse af den avancerede liberalisme. Behandling sigter ikke længere på normalisering og transformation af den kriminelles sjæl, men på empowerment og styring gennem frie valg. Det gælder f.eks. det såkaldte kognitive færdighedsprogram, der efter canadisk forbillede er blevet indført i Danmark: "Formålet med programmet er ikke at få de indsatte til at holde op med at begå kriminalitet, men at give dem redskaber, således at de bliver i stand til at vælge en kriminalitetsfri tilværelse" (Philip 2001: 106). Den ændrede kriminalitetskonception giver altså også

anledning til ændrede behandlingsteknikker, men det vil føre for vidt i nærværende sammenhæng at komme yderligere ind på disse.

7. Jf. blot Pernille Sams, der i 1. behandlingen af lovforslaget om ungdomskontrakter bemærkede, at: "De lovovertrædelser, der begås af 15-17-årige, skyldes ikke sjældent kedsomhed, tiloversfølelse, gruppepres eller ligegyldighed".

8. Nogle vil måske indvende, at de tre eksempler på avanceret liberal styring befinder sig i periferien af den overordnede kriminalpolitiske styring herhjemme, og at brugen af både ungdomskontrakter og konflikt-råd endnu er ret begrænset. Men ligesom billedet af den kriminelle psykopat var retningsgivende for den kriminalpolitiske diskussion, selvom denne gruppe af kriminelle kvantitativt set var ubetydelig, mener jeg, at nærpoliti, ungdomskontrakter og konflikt-råd tilsammen viser, at der er sket en kvalitativ forandring i den måde, man opfatter og tackler kriminalitetsproblemet på. Det er dog, som det vil fremgå nedenfor, ikke et udsagn om, at den avanceret liberale styring nu har antaget en altdominerende karakter inden for kriminalpolitik og kriminologi.

9. Den bagvedliggende tankegang er selvfølgelig, at: "If individuals are rational choice makers and responsible for their actions, then therapeutic intervention becomes either mistaken (for there is nothing 'wrong' with them), or an unwarranted interference akin to brainwashing" (O'Malley 1996:198).

10. Muligvis slår risikoperspektivet endda igennem i de nye former for behandling af kriminelle, der blev nævnt i note 6. Modsat det velfærdsstatslige behandlingsideal iværksættes den aktuelle behandling nemlig ikke for den kriminelles skyld, men for at beskytte samfundet mod fremtidig kriminalitet, altså for de fremtidige (potentielle) ofres skyld (således i hvert fald Garland 2001:176).

Litteratur

- Beccaria, C. 1998 [1764]: *Om forbrydelse og straf & Voltaires Kommentar*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Becker, G. S. 1968: "Crime and Punishment: An Economic Approach". *Journal of Political Economy*, 76: 169-217.
- Clarke, R. 1992: "Introduction", in Clarke, R. (ed.) *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*. New York: Harrow and Heston: 3-36.
- Cohen, L. & M. Felson 1979: "Social Change and Crime Rates: A Routine Activity Approach". *American Sociological Review*, 44: 588-608.
- Cohen, S. 1994: *Den sociale kontrols nye former. Kriminalitet, straf og klassifikation*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Cook, P. 1986: "The Demand and Supply of Criminal Opportunities", in Tonry, M. & N. Morris (eds.) *Crime and Justice. An Annual Review of Research*. Vol. 9. Chicago: University of Chicago Press: 1-27.
- Dean, M. 1999: *Governmentality. Power and Rule in Modern Society*. London: SAGE.
- Det Kriminalpræventive Råd 2001: *Årsberetning 2000*. København: Det Kriminalpræventive Råd.
- Donzelot, J. 1991: "The Mobilization of Society", in Burchell, G. et al. (eds.) *The Foucault Effect. Studies in Governmentality*. Chicago: The University of Chicago Press: 169-179.
- Feeley, M. & J. Simon 1992: "The New Penology: Notes on the Emerging Strategy of Corrections and Its Implications". *Criminology*, 30 (4): 449-474.
- Feeley, M. & J. Simon 1994: "Actuarial Justice: the Emerging New Criminal Law", in Nelken, D. (ed.) *The Futures of Criminology*. London: Sage Publications: 173-201.

- Ferri, E. 1900 [1884]: *Criminal Sociology*. New York: D. Appleton and Company.
- Foucault, M. 1978: "About the Concept of the 'Dangerous Individual' in 19th-Century Legal Psychiatry". *International Journal of Law and Psychiatry*, 1: 1-18.
- Foucault, M. 2001 [1974]: "Socialmedicinens fødsel". *Distinktion*, 3: 11-23.
- Garland, D. 1996: "The Limits of the Sovereign State. Strategies of Crime Control in Contemporary Society". *British Journal of Criminology*, 36 (4): 445-471.
- Garland, D. 1997a: "Of Crimes and Criminals: The Development of Criminology in Britain", in Maguire, M. et al. (eds.) *The Oxford Handbook of Criminology*. Second Edition. Oxford: Oxford University Press: 11-56.
- Garland, D. 1997b: "Governmentality" and the problem of crime: Foucault, criminology, sociology". *Theoretical Criminology*, 1 (2): 173-214.
- Garland, D. 2001: *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Giddens, A. 1999: *Den tredje vej. Socialdemokratismens fornyelse*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Greve, V. 1972: *Kriminalitet som normalitet. En studie i den ikke-registrerede kriminalitet i Danmark*. København: Juristforbundets Forlag.
- Greve, V. 1996: *Straffene*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Holmberg, L. 1999: *Politiets skøn i rets-sociologisk belysning. Ph.d.-afhandling*. København: Det retsvidenskabelige Institut D.
- Højlund, H. & L. Larsen 2001: "Det sunde fællesskab". *Distinktion*, 3: 73-90.
- Lombroso, C. 1894 [1876]: *Der Verbrecher*. Hamburg: Verlagsanstalt u. Druckerei A.-G. (vorm. J. F. Richter).
- Martinson, R. 1974: "What works? – questions and answers about prison reform". *Public Interest*, 35: 22-54.
- Merton, R. 1957: *Social Theory and Social Structure*. Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Newman, O. 1972: *Defensible Space. People and Design in the Violent City*. London: Architectural Press.
- O'Malley, P. 1996: "Risk and responsibility", in Barry, A. et al. (eds.) *Foucault and political reason. Liberalism, neo-liberalism and rationalities of government*. Chicago: The University of Chicago Press: 189-207.
- Pasquino, P. 1991: "Criminology: the birth of a special knowledge", in Burchell, G. et al. (eds.) *The Foucault Effect. Studies in Governmentality*. Chicago: The University of Chicago Press: 235-250.
- Philip, B. 2001: "Det kognitive færdighedsprogramms indførelse på Statsfængslet i Ringe og dets betydning for fængslet", i Greve, V. m.fl. (red.) *Nytter det? Mosaik om kriminalforsorg og kriminalpolitik*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag: 105-112.
- Rose, N. 1996: Governing 'advanced' liberal democracies, in Barry, A. et al. (eds.) *Foucault and political reason. Liberalism, neo-liberalism and rationalities of government*. Chicago: The University of Chicago Press: 37-64.
- Rose, N. 1999: *Powers of Freedom. Reframing Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scharf, O. 1998: "Nærpolitiforsøget i Helsingør". *Dansk Politi*, 11: 42-43.
- Simon, J. 1988: "The Ideological Effects of Actuarial Practices". *Law & Society Review*, 22 (4): 771-800.
- Wilson, J. & G. Kelling 1982: "Broken Windows". *The Atlantic Monthly*, March: 29-38.